

Inleiding en omschrijving van het internationale publiekrecht als wereldrecht

Dit boek geeft allereerst een gedegen inleiding tot de basisleerstukken, zoals de aard van het internationale publiekrecht en de doorwerking in de nationale rechtsorde, de rechtsbronnen, de rechtsdeelnemers, verdragenrecht en internationale geschillenbeslechting. Daarnaast gaat het over het samenstel van beginselen en regels van internationaal publiekrecht met de volgende doelstellingen: het aan banden leggen van oorlogsgeweld; het handhaven of herstellen van vrede en veiligheid; respect voor de rechten van de mens en van volken; armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling; menselijke gezondheid, en daarmee, zoals voormalig VN-secretaris-generaal Kofi Annan het zo treffend zei, voorkoming van verspreiding van massavernietigingsziekten; bescherming van natuur en milieu en het klimaatsysteem; wapenbeheersing en voorkoming van verspreiding van massavernietigingswapens; en internationale terrorismebestrijding. Vanwege het toenemende wereldwijde belang van deze doelstellingen spreken we wel van ‘wereldrecht’.

De gebruikelijke definitie geeft aan dat het internationale publiekrecht de internationale publiekrechtelijke positie van staten, statenorganisaties, volken, mensen en internationale ondernemingen betreft. Men had het ook supranationaal recht kunnen noemen: het gaat immers om recht dat in beginsel alle staten, alle mensen en alle gebieden van de wereld kan omvatten.

De term supranationaal wordt in de regel evenwel gebruikt in verband met internationale organisaties van staten. Het internationale publiekrecht maakt onderscheid tussen intergouvernementele en supranationale organisaties.

Intergouvernementele organisaties zijn samenwerkingsvormen waarbij de staat in het algemeen zijn soevereiniteit – dat is de eigen zelfstandige beschikkingsbevoegdheid – handhaaft, maar in een georganiseerde en geïnstitutionaliseerde rechtsverhouding treedt om daarin zijn belangen te

behartigen. Voorbeelden zijn de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

Supranationale organisaties zijn statenorganisaties die bepaalde soevereine taken van de staat hebben overgenomen en de bevoegdheid hebben deze in het gemeenschappelijke belang zelfstandig uit te oefenen. Het supranationale karakter blijkt onder meer uit de besluitvorming binnen de bovenstatelijke gemeenschap, waardoor de staat eventueel tegen zijn wil gebonden kan worden. Voorbeelden zijn de Europese Unie (EU) en de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, waar bindende besluiten bij meerderheid genomen kunnen worden.

Het internationale publiekrecht wordt ook vaak volkenrecht genoemd. De oorsprong van het woord volkenrecht gaat terug op het Romeinse *ius gentium* dat letterlijk het recht van volken betekent. Het betrof het recht dat gold voor zowel de vreemdelingen als voor de Romeinse burgers. Daarnaast omvat het woord volkenrecht ook het *ius inter gentes*, het recht dat in het verkeer tussen de volken gold.

Tegenwoordig gebruiken we meestal het begrip internationaal publiekrecht, ook al komt het woord volkenrecht nog vaak voor in onder meer de Grondwet (art. 92-95), overige wetgeving en de rechtspraak.

Het internationale publiekrecht hield zich oorspronkelijk alleen maar bezig met het regelen van de rechtsverhoudingen tussen staten onderling. In de loop der tijd ontwikkelde het zich verder in twee richtingen.

Ten eerste *horizontaal*: als gevolg van het dekolonisatieproces en het uiteenvallen van bestaande staatsverbanden zoals de Sovjet-Unie en Joegoslavië nam het aantal soevereine staten sterk toe. Die ontwikkeling had een horizontale uitbreiding van de internationale rechtsgemeenschap tot gevolg.

Ten tweede ontwikkelde de internationale rechtsgemeenschap zich in *verticale richting*: de internationale organisaties kregen naast staten een eigen plaats in het internationale publiekrecht, evenals volken, mensen en internationale ondernemingen.

Er zijn twee definities van het internationale publiekrecht: een formele en een functionele.

Ten eerste kan men het internationaal publiekrecht formeel omschrijven als het deel van het recht dat de internationale publiekrechtelijke positie regelt van staten, internationale organisaties, volken, mensen en internationale ondernemingen.

Ten tweede kan men het internationale publiekrecht ook omschrijven aan de hand van de *functies* die dit recht in de internationale samenleving beoogt te vervullen. Deze zijn natuurlijk niet in beton gegoten maar mede afhankelijk van de behoeften van de internationale gemeenschap. Dit boek volgt deze dynamische omschrijving.

Functies van het internationale publiekrecht zijn:

- het scheppen van orde en rechtszekerheid in de internationale betrekkingen tussen staten;
- het behartigen van internationaal overeengekomen doelstellingen.

Functies van het internationale publiekrecht

- Orde
- Rechtszekerheid
- Behartiging publieke werelddoelstellingen
 - Vrede en veiligheid
 - Respect voor mensenrechten
 - Duurzame ontwikkeling
 - Armoedebestrijding
 - Terrorismebestrijding
 - Bescherming leefmilieu inclusief klimaatsysteem
 - Wereldeconomische orde

Het internationale publiekrecht valt, naar het befaamde onderscheid van Hugo de Groot in 1625 (zie hoofdstuk 1), traditioneel uiteen in twee gedeelten: het recht dat geldt in tijd van vrede en het recht dat geldt ten tijde van oorlog.

Dit laatste wordt weer verdeeld in:

- 1 De wetten en gebruiken van de oorlog. Dat zijn de normen die gelden ten aanzien van gevechtshandelingen, zoals het verbod om bepaalde wapens te gebruiken en bepaalde doelen aan te vallen. Dit wordt ook wel het ‘Haagse recht’ genoemd, omdat veel van deze regels zijn vast-

gelegd in verdragen die gesloten zijn tijdens de Haagse Vredesconferenties (1899 en 1907).

- 2 Het humanitaire recht. Dat zijn de normen die gelden voor bezet gebied, waaronder regels ten aanzien van de bescherming van gewonde soldaten, krijgsgevangenen en burgers alsmede schipbreukelingen.⁴ Dit laatste wordt ook wel het 'Geneefse recht' genoemd, naar de plaats waar veel van deze regels zijn overeengekomen en waar het Internationale Rode Kruis is gevestigd.
- 3 Het neutraliteitsrecht. Dat geldt als er oorlog wordt gevoerd en betreft de bijzondere rechten en plichten tussen oorlogvoerenden en neutralen.

Het vredesrecht kent vele hoofdstukken en bestrijkt onder meer terreinen die aangeduid kunnen worden als wereldrecht, zoals collectieve veiligheid, universele rechten van de mens, ontwikkeling van ontwikkelingslanden en bescherming van het leefmilieu van de aarde. Dit boek gaat vooral over dit brede veld van vredesrecht als wereldrecht.

4. Onder meer geregeld in het Landoorlogreglement van 1907, het Protocol van Genève van 1925 betreffende biologische en chemische wapens, en de vier Rode Kruisverdragen van 1949 (betreffende zieken en gewonden, schipbreukelingen, krijgsgevangenen en burgers), aangevuld met twee protocollen van 1977. Zie ook F. Kalshoven, *Zwijgt het recht als de wapens spreken?*, Den Haag: Staatsuitgeverij 1985; F. Kalshoven & L. Zegveld, *Constraints on the Waging of War*, Cambridge: Cambridge University Press 2011; en B.P. Pieters & A. Vermeer, *Humanitair oorlogsrecht*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2011.